

ЗАДАЧІ НА СМИСЛ У ЖИТТЄВІЙ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Життєва компетентність тлумачиться нами як властивість особистості, що забезпечує продуктивне розв'язання життєвих задач, які постають перед людиною упродовж її життя. Вона базується на аналізі, інтерпретації та усвідомленні особистісного досвіду і є вагомим чинником саморозуміння, саморозвитку та самоздійснення.

У своєму житті людина стикається з безліччю задач, які групуються залежно від ступеня складності, можливості віднайти ефективне рішення, звернувшись до досвіду розв'язання схожих задач, необхідності задіяти креативні ресурси особистості тощо. Однак найбільш значимими з точки зору розвитку особистості, формування її здатності до самопроектування, самоздійснення, самотворення є задачі на смисл. Саме розв'язання таких задач є вагомим чинником розширення контексту особистості, появи нових смислових новоутворень, надаючи семантичної визначеності певним життєвим подіям, ситуаціям, а також розширюючи уявлення людини про власні особистісні якості та ресурси, показуючи шляхи саморозвитку та самопроектування.

Задачі, що постають перед людиною і спонукають її до певних дій, спрямованих на їх розв'язання, виникають у конкретних життєвих ситуаціях, які висувають перед людиною певні вимоги, що зумовлюють характер її дій в певних обставинах. Ці вимоги, особливо коли йдеться про типові життєві ситуації, як правило, закріплені у вигляді норм, правил, приписів, соціальних ролей.

Однак кожна людина протягом свого життя потрапляє в безліч ситуацій, які не мають жорстко окреслених меж і потребують гнучкого реагування залежно від конкретних життєвих обставин. Такі ситуації потребують аналізу, інтерпретації та осмислення, трансформуючись у внутрішній план людини, тобто стають психологічними. Як правило, це проблемні ситуації (кризові, травмівні, непередбачувані тощо), які не мають однозначного розв'язку, зумовлюють різні способи їх інтерпретації і, відповідно, реагування на них, інакше кажучи, потребують переведення ситуації в задачу.

Розглянемо найбільш типові проблеми, які постають перед особою, спонукаючи її до постановки смислових задач.

Передусім, майбуть найголовніша проблема, яка раніше чи пізніше постає майже перед кожною людиною, – це проблема сенсу життя та життєвої перспективи. Тобто одна з найголовніших для людини психологічних ситуацій

– це екзистенційна, спрямована на осмислення себе, свого місця в житті, головного смислу буття.

Важливими є й особистісні проблеми, з якими доводиться стикатися кожному. Це проблеми самоідентифікації, самореалізації, самоствердження і на найвищому рівні розвитку – самопроекування як себе, так і власного життя. Тобто ще одним важливим видом психологічної ситуації є особистісна ситуація.

І, нарешті, багато проблем постає перед людиною у процесі взаємодії з іншими та з соціумом. Отже третій вид психологічної ситуації – соціальна ситуація.

Звичайно, у реальному житті ці ситуації та проблеми, які в них закладені, можуть бути тісно взаємопов'язані та взаємопереплетені. Складнощі у відносинах з іншими або з соціумом можуть зумовлюватися внутрішніми конфліктами та кризами, які переживає особистість. Несприятливі міжособистісні стосунки можуть поглиблювати міжособистісні та екзистенційні проблеми і т. ін.

Зазначимо також, що кожна з вказаних ситуацій може виявлятися на різному рівні осмислення та усвідомлення. Вони можуть по-різному оцінюватися людиною та справляти різний (позитивний чи негативний) вплив на неї. Це залежить як від характеру та змісту самої ситуації, так й від психологічних ресурсів людини: чи може вона самостійно проаналізувати та осмислити ситуацію, чи використовує різноманітні механізми психологічного захисту, відходячи від проблем, висуваючи хибні оцінки, інтерпретації тощо.

При цьому особистісне зростання великою мірою зумовлене життєвою компетентністю особистості, котра може бути ефективною лише за умови розвитку в неї здатності до розв'язання життєвих задач, які постають перед людиною упродовж її життя. Останні, в свою чергу, спонукаються життєвими ситуаціями, в які занурена особистість. При цьому життєва ситуація не обов'язково трансформується в задачу, тим самим не сприяючи розвитку особистості, а навіть може призводити до блокування особистісного зростання, тобто до особистісної стагнації.

Однією із вагомих передумов самостійної постановки людиною смислової життєвої задачі є зародження психологічної ситуації, тобто переведення зовнішньої ситуації у внутрішній план шляхом її аналізу, інтерпретації та осмислення. Саме інтерпретація, аналіз та осмислення життєвої ситуації є першим кроком на шляху до виникнення проблемної ситуації і, як наслідок, зародження процесу переведення ситуації в задачу або хоча б прийняття її, а на більш високому рівні розвитку й самостійної постановки задачі.

Таким чином, життєва компетентність особистості потребує розвинутої системи діяльності, спрямованої на аналіз та осмислення життєвої ситуації. Це дозволяє визначити її проблемність, перевести у ситуацію психологічну, що, в свою чергу, за наявності в особистості відповідних смислових та інтелектуальних ресурсів, зумовлює трансформацію визначеної проблеми в смислову задачу, яка й стає основою для подальшого особистісного розвитку.